

نوشته: امان الله قنبري پور

کلیدواژه ها: تکنولوژی اطلاعات؛ اطلاع رسانی؛ ایران؛ بانکهای اطلاعاتی؛ سیاست اطلاع رسانی؛ مدیریت اطلاع رسانی

چکیده:

همان گونه که همگان باور دارند، نیاز به زندگی بهتر و حس کنجکاو برای پژوهش و یافتن راه های جدید در به کارگیری پدیده های طبیعی و توسعه تمدن پیرامون، همواره مشوق انسانها بوده است. اگر قبول کنیم که در قرن حاضر، دسترسی به اطلاعات سالم، به موقع و کارآمد، اساسی ترین عامل برتری اقتصادی، نظامی و مدیریتی یک جامعه بر جوامع دیگر است، دلیل و انگیزه جامعه غرب در سرمایه گذاری جهت توسعه تکنولوژی اطلاع رسانی و استفاده بهینه از آن را در خواهیم یافت.

کشور ما، همچون بسیاری از کشورهای توسعه نیافته، همواره مصرف کننده اطلاعات سازمان یافته جوامع پیشرفته بوده و به دنبال آن، استفاده از تکنولوژی های جدید اطلاع رسانی نیز، پیوسته در فکر و ذهن مدیرانهای سطوح گوناگون جامعه ما وجود دارد و در موارد زیادی نیز، آن را به کار گرفته و استفاده می نمایند.

اینکه در جامعه ما، این اطلاعات و به تبع آن ابزارهای جدید اطلاع رسانی، تا چه اندازه مثر ثمر بوده یا نبوده است؛ استفاده از آنها مجاز است یا نه؟ و مسائل جنبی دیگر آن، خود می تواند دستمایه تحقیقات جدی و مفیدی واقع گردد.

در این مقاله، سعی خواهد شد چگونگی استفاده از تکنولوژی های جدید اطلاع رسانی و مدیریت آن در ایران، مورد بررسی قرار گیرد. دیگر مباحث مطرح شده در این مقاله، عبارت از:

- استفاده از تکنولوژی های جدید به چه منظور

- وضعیت بانکهای اطلاعاتی

- وضعیت نیروی انسانی و مدیریت در مراکز که از تکنولوژی های جدید استفاده کرده اند.

- نتیجه گیری و بررسی آمارها

- پیشنهادات

نقش اطلاعات در جهان امروز، به عنوان یکی از عوامل اصلی و زیربنایی توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها، بر کسی پوشیده نیست. کمتر کسی است که در سطوح مدیریت، تجارت یا نهادهای اطلاع رسانی فعالیت داشته باشد و به اهمیت نقش اطلاعات از طریق مقالات، رسانه ها، سمینارها و یا برخوردهای حرفه ای و اجتماعی پی نبرده باشد. تبادل اطلاعات، از همان آغاز زندگی بشر وجود داشته و به مرور تکوین یافته است. در ابتدا به دلیل میزان اندک اطلاعات، این عمل به خودی خود و بدون برنامه صورت می گرفت؛ اما در طی زمان، با پیشرفت تمدن و تکنولوژی در سطوح گوناگون، به دلیل روند رو به افزایش و کثرت اطلاعات، جوامع بشری مجبور به تدوین برنامه هایی برای سازماندهی اطلاعات شدند. سرعت رشد تمدن در جوامع گوناگون، بر روند سازماندهی اطلاعات تاثیر گذشت - به طوری که کشورهای که پیشرفت صنعتی و تکنولوژیکی بیشتری داشتند، از سیستمهای سازماندهی و اطلاع رسانی قویتری برخوردار شدند.

امروز که کشورها به دو گروه توسعه یافته، و توسعه نیافته یا در حال توسعه تقسیم شده اند، نهادهای اطلاع رسانی نیز در این کشورها وضعیتی مشابه پیدا کرده اند. نهادهای اطلاع رسانی در کشورهای توسعه نیافته، عموماً به دست کشورهای توسعه یافته نگاه می کنند. در آن شرایط اگر مصرف کننده و خریدار اطلاعات آنها نباشند - که هستند - حداقل دنباله رو آنها بوده و از الگوی آنها پیروی می کنند. از طرفی، تولید اطلاعات در این کشورها بسیار ضعیف است و از طرف دیگر، هر اقدامی را که آغاز می کنند، متوجه می شوند که کشورهای پیشرفته با امکانات تجهیزات و دانش بالاتر، آن را به انجام رسانده اند. آنقدر که اطلاعات ملی خود را یا فراموش کرده اند و یا اصلاً چیزی به عنوان اطلاعات ملی برای خود قابل نیستند. در طی دوره ای که اطلاعات را به صورت خام یا پرورده از کشورهای پیشرفته دریافت کرده اند، از آن به مثابه یکی ابزار یکی بار مصرف استفاده نموده اند. چه بسیار از کشورهای توسعه نیافته - از جمله کشور خود ما - وجود دارند که، از یک عنوان کتاب یا نشریه یا سند علمی، بیش از ۵۰ نسخه می خردند و اگر سال بعد، نفر پنجاه و یکم به آن احتیاج داشت، مجدداً آن را به عنوان Back issue می خردند.

در عصر کنونی، توزیع اطلاعات در کشورهای پیشرفته، خصوصاً برای کشورهای مصرف کننده آن ویژگی خاصی دارد. امروزه دیگر اطلاعات، به صورت قدیم و صرفاً به صورت مکتوب منتشر نمی شود؛ در حال حاضر، اطلاعات را یک بار به صورت خام از طریق کتب و نشریات و یک بار هم به صورت پرورده از طریق نمایه نامه ها و چکیده نامه ها و ... می فروشند. روز دیگر برای اینکه اطلاعات، فضای کمتری از کویر کشورهای عقب مانده را بگیرد، آن را روی میکروفرمها و دست آخر، همه اطلاعات را با استفاده از تکنولوژی های جدید اطلاع رسانی به عنوان اینکه شما فرصت پیگیری مطالب در کتابها، مجلات و جای دادن در قفسه ها را ندارید، آنها اطلاعات را روی حافظه ها از طریق Online، دیسک نوری و ... می فروشند. بحث بر سر اینکه فروشندگان اطلاعات، با کشورهای مصرف کننده در جهان سوم چه کرده اند و چه می کنند، مقوله ای است که به تحقیق جداگانه ای نیاز دارد. آنچه در این مقاله مورد بحث قرار می گیرد، وضعیت اطلاع رسانی در ایران به عنوان یکی از مصرف کنندگان اطلاعات کشورهای پیشرفته و شیوه برخورد با تکنولوژی های جدید است.

اطلاع رسانی در کشور ما به صورت مدون قدمت چندانی ندارد؛ بلکه بر بستر فعالیتهای کتابداری استوار است. کسب دانش در رشته کتابداری در دانشگاههای کشور، همانند سایر رشته ها، منوط به جزوه های درسی آنها در چند سال دوره تحصیل است. در جامعه ما، مطالعه خارج از محیط دانشگاه، به چند دلیل عمده از جمله: مشکلات اقتصادی، چندکاره بودن متخصصان و عدم آشنایی به یک زبان بین المللی، چندان باب نیست.

یکی از مسوولان رده بالای وزارت فرهنگ کتابداران و اطلاع رسانیان ایران را بی‌حال و غیرخلاق می‌خواند. اما هرگز مقایسه‌ای میان وضعیت تحقیقات و نوآوری‌های انجام شده و در دست انجام کشور و سیستم آموزشی آن، با وضعیت کتابداری و اطلاع رسانی انجام نداده است. آیا فکر کرده ایم که "اطلاعات" برای چیست و مصرف کننده "اطلاعات" چیست؟ آیا از کارشناسی‌های انجام شده مبتنی بر اطلاعات استفاده می‌شود، یا امور با سلیقه‌های شخصی پیش می‌رود؟ مشکل دیگر جامعه اطلاع رسانی ایران، فارغ‌التحصیلان از خارج برگشته‌اند که دوست دارند، یک دستگاه PC در گوشه اتاقشان مهیا باشد، تا هر زمان که نیاز داشتند با فشار یک دکمه، آخرین اطلاعات راجع به آخرین پدیده‌های علمی در اختیارشان قرار گیرد. در صورتی که حاصل فعالیت‌های پژوهشی در مملکت ما، شاید با تکنولوژی ۲۰ سال قبل کشورهای پیشرفته هم نتواند مقابله نماید. همه این عوامل، باعث شده است تا مدیران جامعه اطلاع رسانی در ایران و اطلاع رسانیان، از هراس‌انگهی بی‌سواد، کاهلی و ارتجاعی، دست به شیوه‌هایی بزنند که شاید، زیاد هم برای جامعه ما مثمرتر نباشد. لذا در بعضی موارد، این مدیران سعی می‌کنند، تمامی بودجه‌ای را که در اختیارشان قرار گرفته است، صرف تجهیزات و تکنولوژی‌های مدرن و یک بار مصرف نمایند و در چنین شرایطی و از سوی دیگر، خرید اطلاعات به صورت کتب و نشریات نیز، لنگ‌لنگان ادامه داشته و نهایتاً این مجموعه اطلاعات سازمان نیافته و غیر قابل استفاده، همواره حجیم‌تر می‌شود.

البته نگارنده، با استفاده از تکنولوژی مدرن در امر اطلاع رسانی، مخالف نیستم؛ اما رنجی را که از بی‌برنامگی آن متحمل می‌شوم، نمی‌توانم پنهان کنم. زیرا ما نیز همچون سایر کشورهای جهان سوم، با یک تناقض آشکار رو به رو هستیم؛ از یک طرف به دلیل عقب‌ماندگی اقتصادی و مشکلات آموزشی در استفاده از تکنولوژی‌های جدید اطلاع رسانی-و در راس آنها کامپیوتر-بسیار ضعیف هستیم و از طرفی به دو دلیل مجبوریم آنها را به کار گیریم: دلیل اول، سرعت و سهولتی است که کامپیوتر در اجرای امور ایجاد می‌نماید. و دلیل دوم این است که، تکنولوژی کهنه در آن طرف خط، منسوخ شده و جهان سوم با تکنولوژی و سنت گذشته خود نمی‌تواند با آنها ارتباط برقرار نماید؛ حال آنکه برای بقا و ادامه حیات نیازمند این ارتباطات است. پس خواه‌ناخواه تکنولوژی‌های جدید، همچون کامپیوتر و سایر تجهیزات مدرن اطلاع رسانی، به کشورهای جهان سوم-از جمله کشور ما-راه یافته و خواهد یافت. اما بحث بر سر استفاده بهینه، بجا و مناسب از این ابزار است. نظر به اینکه علیرغم دخالت الکتریسیته، مخابرات و سایر مواد و تجهیزات در تکنولوژی‌های جدید اطلاع رسانی، کامپیوتر در سری تجهیزات جدید، همچنان عامل فعال‌کننده بوده و در این زمینه نقش اول را داراست، در این مقاله، به نحوه به کارگیری کامپیوتر در فعالیت‌های اطلاع رسانی ایران توجه بیشتری مبذول شده است.

استفاده از تکنولوژی‌های جدید اطلاع رسانی به چه منظوری؟

تعاریف: تکنولوژی اطلاعاتی، عبارت است از مجموعه ابزارها، ماشینها و دانش و روش و مهارت استفاده از آنها در تولید، انتقال، جا به جایی پردازش، آماده سازی و مصرف اطلاعات [۲].

سیاست اطلاع رسانی یا سیاست اطلاعاتی: مجموعه سیاستها، برنامه‌ها، استراتژی‌ها و تاکتیک‌هایی است که در چارچوب سیاست عمومی هر کشور و موافق با سایر سیاست‌های خاص و بالخصوص سیاست علمی و سیاست فنی و صنعتی، سیاست پژوهشی و سیاست آموزشی، همه فعالیت‌های اطلاع رسانی کشور را که شامل فعالیت‌های کتابداری، سندداری، آرشیوداری و اطلاعاتی به معنای جدید و سایر فعالیت‌های وابسته است، به سمت هدف تعیین شده هدایت کند. [۳]

با توجه به تعاریفی که ارائه گردید، طبیعی است که برای استفاده از تکنولوژی‌های مدرن در جامعه ما نیز، هدفی در نظر گرفته شده باشد.

با نگاهی به اهداف و استراتژی تعیین شده برای فعالیت‌های اطلاع رسانی در برنامه پنج ساله اول جمهوری اسلامی ایران، مشاهده می‌شود: اگر چه مسائل مطرح شده خالی از ضعف نیست؛ اما به طور کلی آن اهداف و استراتژی‌ها، به عنوان شروع، بسیار خوب تعیین شده بودند. متأسفانه اکنون که به پایان برنامه پنج ساله نزدیک هستیم، می‌توان گفت به صورت جدی به هیچ کدام از اهداف تعیین شده نرسیده ایم.

در بند ۳/۱۴ بخش تحقیقات در برنامه پنج ساله آمده است:

-ایجاد ۱۰۰ کتابخانه جدید و افزایش کتابخانه‌های موجود از ۵۰۰ به ۶۰۰ کتابخانه و همچنین افزایش کتاب در کتابخانه‌های کشور، از حدود ۶ میلیون جلد به ۷ میلیون جلد و ایجاد ۱۲ بانک اطلاعاتی جدید و نگهداری و گسترش بانک‌های اطلاعاتی موجود و ایجاد شبکه و پایگاه اطلاع رسانی کشور،

در بند ۴/۲۴ همان برنامه آمده است:

-تقویت و گسترش کتابخانه‌ها و مراکز اسناد علمی، تشکیل بانک‌های اطلاعاتی علمی و فنی و ایجاد شبکه اطلاع رسانی به عنوان یکی از مهمترین ارکان پشتیبانی کننده تحقیقات.

در بند ۵/۴ آن برنامه آمده است:

۱/۴-۵-تشکیل شورای سیاست‌گذاری و هماهنگی اطلاعات علمی و فنی کشور زیر نظر شورای پژوهش‌های علمی کشور.

۲/۴-۵-ایجاد تشکیلات مناسب جهت اداره و گسترش اطلاعات علمی.

۳/۴-۵- تقویت کتابخانه‌ها و مراکز اسناد علمی در کشور.

۴/۴-۵-ایجاد بانک‌های اطلاعات علمی.

۵/۴-۵-ایجاد شبکه اطلاع رسانی و نهایتاً استفاده از ماهواره به منظور گسترش این شبکه.

۶/۴-۵-تربیت نیروی متخصص مورد نیاز در سطوح مختلف.

۷/۴-۵-حمایت و تشویق مولفین و مترجمین و ناشرین داخلی، جهت فعالیت بیشتر در زمینه انتشار کتب و نشریات مورد نیاز علمی و فنی کشور. [۴]

مشاهده می‌شود که شعارها در برنامه پنج ساله بسیار زیبا و کلی است؛ اما در حال حاضر و در پایان برنامه، باید از مدیریت‌های مسوول در مراکز گوناگون اطلاع رسانی سوال شود، که مطابق برنامه پنج ساله، به کدام یک از اهداف برنامه

رسیده‌اند و در هر کدام به چه دلیل عقب هستند. از سوی دیگر، می‌بینیم که استفاده از بانکهای اطلاعاتی خارجی که نه در برنامه توصیه شده است و نه جایی در آن داشته، به صورت پیوسته و ناپیوسته (شاید به دلیل سهل‌الوصول بودن) مورد توجه قرار می‌گیرد. به نظر می‌رسد از آنجایی که بخش اول بند ۵/۴ برنامه، یعنی تشکیل شورای سیاست‌گذاری و هماهنگی اطلاعات علمی و فنی کشور، ایجاد نشده است، بقیه قسمت‌ها نیز تحت‌تأثیر قرار گرفته‌اند.

نمونه‌هایی از سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی با تأکید بر تکنولوژی‌های جدید اطلاع‌رسانی

سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در زمینه استفاده از تکنولوژی‌های مدرن به دو گروه تقسیم می‌شوند: الف) سرمایه‌گذاری در استفاده از تکنولوژی جدید خصوصاً کامپیوتر در سازماندهی مدارک موجود در کتابخانه در یک بررسی انجام شده پیرامون کتابخانه‌های موجود در تهران که از طریق ارسال فرم و مراجعه مستقیم صورت گرفت، ابتدا ۲۴ کتابخانه اعلام کردند که دارای سیستم کامپیوتری می‌باشند؛ اما وقتی که برای بررسی سیستم‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری به آن کتابخانه‌ها مراجعه گردید، مشخص شد تعدادی از آنها علیرغم دارا بودن کامپیوتر، فقط "فکر" استفاده از این ابزار را دارند. و تنها در ۱۲ کتابخانه عملاً سیستم کامپیوتری وجود داشت که از این ۱۲ مورد هم، دو مورد به دلایلی نتوانستند اطلاعات خود را در اختیار قرار دهند. به هر صورت سرانجام، پیرامون بررسی سیستم‌های کامپیوتری، در ۱۰ کتابخانه مورد بررسی و پاسخ‌های آن کتابخانه‌ها، می‌توان به نتایج زیر اشاره نمود؛ در برابر این پرسش که کتابخانه‌ها، سخت‌افزار را چگونه تهیه کرده‌اند، ۶۲/۵ درصد از کتابخانه‌های مورد بررسی، پاسخ داده بودند که سخت‌افزار، موجود بوده و کتابخانه نیز آن را مورد استفاده قرار داده است. ۲۵ درصد، سخت‌افزار موجود را از طریق سهمیه دریافت کرده بودند و فقط دو مورد اعلام داشتند که با بررسی امکانات و نیازها، سخت‌افزار موجود را تهیه نموده‌اند. بنابراین، مشاهده می‌شود ۸۷/۵ درصد فعالیت‌های کامپیوتری کتابخانه‌ها، نه براساس "مطالعه"، که براساس "انفاق" آغاز شده است.

از آنجایی که پایه استفاده از کامپیوتر، سازماندهی مدارک است و در جامعه ما کتابخانه‌ها از آغاز، به سازماندهی کتابها و استفاده از منابع، برای فهرست‌نویسی و رده‌بندی کتابها آشنایی دارند، همه کتابخانه‌های مورد بررسی، ابتدا کامپیوتر را در ماشین‌نویسی کردن اطلاعات سازمان یافته برگه‌دانه‌های کتابها به‌کارگرفته‌اند. و در سازماندهی مقالات مجلات، تنها سه مورد و برای سازماندهی اسناد و گزارش‌های علمی، تنها در دو مورد از کامپیوتر استفاده کرده‌اند. در صورتی که، براساس تحقیقی که در زمینه چگونگی استفاده از بانکهای اطلاعاتی به صورت Online به عمل آمده مشخص شده است که، بار اطلاعاتی کتابهای "تکست" در مقایسه با بار اطلاعاتی مقالات مجلات علمی- به ویژه در کاربردهای صنعتی و پژوهشی- بسیار ناچیز است.

مطابق بررسی‌های انجام شده، سالانه حدود ۱۵۰۰۰ عنوان مجله علمی وارد ایران می‌شود. اگر فرض کنیم هر مجله در سال ۱۲ شماره منتشر شود و هر شماره حاوی ۱۰ مقاله علمی باشد، سالانه حدود ۱/۸۰۰/۰۰۰ مقاله وارد این کشور می‌شود. حال حجم اطلاعاتی را که بیست سال گذشته وارد شده و متأسفانه هنوز برای سازماندهی ماشین‌نویسی و استفاده مناسب آن اقدام جدی نشده، حساب کنید. [۵] تشتت در استفاده از نرم‌افزارهای مختلف، مشکل دیگر این کتابخانه‌هاست؛ در ۱۰ کتابخانه مورد بررسی، ۵ نوع نرم‌افزار متفاوت به کار رفته است که هیچ‌گونه سازگاری با یکدیگر برایشان وجود نخواهد داشت. هنگامی که سوءال شده است، این نرم‌افزار را براساس چه معیاری انتخاب کرده‌اید؟ فقط دو مورد پاسخ داده‌اند که به دلیل قابلیت‌های نرم‌افزار، چهار مورد اصلاً جواب نداده‌اند و چهار مورد هم بنا به پیشنهاد مراکز کامپیوتری، نرم‌افزار را انتخاب کرده‌اند. هنگامی که میزان رضایت کاربران سیستم‌های طراحی شده، مورد سوءال واقع شده است، ۴۰ درصد از کاربران از سیستم‌های موجود راضی نبودند، عده‌ای هم هنوز با سیستم بطور جامع کار نکرده بودند که مشخص شود راضی هستند یا خیر [۶].

جالب توجه این است که ۹۰ درصد از کتابخانه‌های مورد بررسی، به دلایلی که عمدتاً ناشی از عدم اعتماد آنها به سیستم‌های کامپیوتری، الکترونیک، پیش‌تیبانی و عدم آشنایی است، خود را مصرانه با سیستم دستی سرپا نگه داشته‌اند و از آن استفاده می‌کنند.

آنچه گفته شد بیانگر گوشه‌ای از ضعف‌های استفاده از تکنولوژی مدرن در امر سازماندهی مدارک موجود در کتابخانه‌هاست که متأسفانه بدون برنامه‌ریزی صورت گرفته است.

ب) سرمایه‌گذاری در استفاده از بانکهای اطلاعاتی پیش‌ساخته به صورت Online و دیسک‌های نوری در حال حاضر وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، از طریق خرید و در اختیار قرار دادن دیسک‌های نوری به مراکز تابع و سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران از طریق استفاده از سیستم‌های Online (پیوسته) و مشترک نمودن سازمانهای علاقه‌مند به صورت شبکه، دو قطب عمده استفاده از بانکهای پیش‌ساخته جهانی محسوب می‌گردند. اخیراً مرکز توسعه صادرات و چندین شرکت خصوصی نیز، اقدام به این نوع فعالیتها نموده‌اند.

به عنوان مثال، یکی از مراکز فوق‌الذکر، در سال ۱۳۷۱، بابت استفاده از بانکهای اطلاعاتی ۲۰۱۴۱۶ دلار، بابت هزینه تهیه کپی از مقالات از کتابخانه‌ها و مراکز اسناد خارجی ۵۱۴۲۹ دلار و جمعاً "مبلغ" ۲۵۲۸۴۵ دلار پرداخته است.

اگر فرض کنیم بابت سازماندهی یک مقاله، از مجلات خارجی موجود در کشور، به یک نفر متخصص فهرست‌نویس و نمایه‌ساز که، در روز حداقل ۲۰ مقاله را می‌تواند آماده سازد، ۳۰۰ ریال و بابت وارد کردن اطلاعات آن در حافظه کامپیوتر ۱۰۰ ریال پرداخت شود و سازمان فوق‌الذکر، نصف هزینه انجام شده را با دلار ۱۵۰۰ ریال، خرج همین امر می‌نمود، در طول سال گذشته می‌توانست حدوداً ۹۵۰۰۰۰ مدرک سازمان یافته در کشور داشته باشد که برای همیشه از آن استفاده نماید. حال آنکه استفاده از بانکهای اطلاعاتی، مثل استفاده از ظرفهای یک بار مصرف است. ضمناً آن سازمان در این مدت می‌توانست برای ۱۵۸ نفر، در طول یک سال کار جدید ایجاد نماید. در کنار این قضیه، شایان توجه است که در چنان شرایطی، جامعه می‌توانست از تجربه و دانش اندوخته شده آنها نیز در طی سالیان استفاده نماید. در این راستا، همین شرایط برای مراکز دیگر و سایر موسسات دولتی و خصوصی نیز می‌تواند صادق باشد.

براساس تحقیقی که به وسیله یکی از دانشجویان دوره فوق لیسانس کتابداری انجام شده است؛ ۷۴ مورد سرچ و جستجویی که در یکی از بانکهای اطلاعاتی خارجی صورت گرفته، ۱۳۲۸ مقاله در مورد ۷۴ موضوع به دست آمده است.

و نیز، از مجموع مقالات به دست آمده ۹۷ مقاله به دلیل اینکه اصل مقالات دریافت شده به زبانهای غیر متداول در ایران-از جمله روسی، ژاپنی و پرتغالی-بوده، قابل استفاده نبوده است. پس عملاً ۱۲۳۱ (=۹۷-۱۲۳۸) مقاله جستجو و سرچ شده، قابل استفاده بوده و از ۱۲۳۱ مورد باقی مانده نیز، پس از پیگیریهای انجام شده، ۱۱۵۷ مورد نمایه نامه‌ها و چکیده نامه‌های آن مقالات در داخل کشور وجود داشته است و سرانجام، محقق شد که تنها ۷۴ مورد از مقالات-یعنی حدود ۶ درصد-از مقالات را لازم بوده است که در بانکهای اطلاعاتی خارجی جستجو کنند. لازم به تذکر است که برای ۷۴ سرچی که صورت گرفته، ۲۳۱۹ دلار پرداخت گردیده است. و اگر دلار را در هنگام انجام تحقیق ۱۰۵۰ ریال محاسبه کنیم، جدا از مقالات موجود در کشور برای هر مقاله با احتساب هزینه‌های مخابراتی حدود ۱۲۰۰۰۰ ریال هزینه شده است. [۷] ایندکسهای که مورد مطالعه و مقایسه قرار گرفته‌اند شامل اسامی زیر است:

Agrindex, Index medicus, Science citation index, Chemical abstracts, Engineering index, Biological abstract

در این زمینه، ذکر این نکته ضروری است که مراکزی که نامشان برده شد، طبیعتاً عمدی در مصرف ارز به این صورت که بیان گردید نداشته‌اند؛ اما چه کنند؟ آنچه گفته شد درد آنها نیز هست. اینها مراکزی هستند که با مسئله پژوهش و پژوهشگران درگیرند. پژوهشگر، برای به انجام رساندن تحقیق خود، به اطلاعات نیاز دارد. در حالی که اطلاعات موجود در داخل، سازماندهی شده نیست. پس چاره‌ای جز مراجعه به منابع خارجی وجود ندارد. و در چنین شرایطی بدیهی است، در صورتی که مجموعه اطلاعات داخل کشور سازمان یافته و قابل استفاده باشد، همه ترجیح می‌دهند، به جای تحمل این همه مشکلات مالی، بانکی و وقتی که صرف می‌کنند، نیازهای اطلاعاتی و تحقیقاتی خود را از داخل برآورده نمایند. وضعیت نیروی انسانی و مدیریتیها:

واضح است که در امر به کارگیری تکنولوژی مدرن اطلاع رسانی، همکاری دو گروه متخصص کامپیوتر و کتابداری، اطلاع رسانی الزامی است. متأسفانه به دلیل کاستی‌هایی که در امر آموزش کتابداران و اطلاع رسانیان وجود دارد، شناخت این گروه، از میانی و کاربردهای کامپیوتر بسیار اندک است و متخصصان کامپیوتر نیز با مسائل و ریزه‌کاری‌های سازماندهی و بازیابی اطلاعات، آشنایی چندانی ندارند. همین امر، باعث شده است که همکاری این دو گروه با مشکل مواجه شود و در بعضی موارد مسئله عدم همکاری و هماهنگی به وجود آید.

افزون بر این، باید به مدیریت مراکز اسناد و اطلاعات نیز اشاره شود: در اکثر کتابخانه‌ها و مراکز اسناد که جایگاههای اطلاع رسانی به شمار می‌روند، مدیریتهای غیر مرتبط وجود دارد. این مدیریتها نیز، با ریزه‌کارهای سازماندهی بیگانه‌اند. و آنجا که بحث نقطه، دش و ویرگول به میان می‌آید، به نظرشان وقت تلف کردن است. بجز نویسنده، عنوان و ناشر، سایر اجزای اطلاعاتی مدارک را در سازماندهی، زاید می‌دانند و فکر می‌کنند با استفاده از تکنولوژی‌های مدرن‌تر، می‌توان بر مشکلات موجود در امر سازماندهی فایق آمد. حال آنکه، ضرب المثل "هر چه پول بدهی، آش می‌خوری"، در مورد فعالیت‌های کامپیوتری نیز مصداق می‌یابد. به عبارت دیگر، هر چه در سازماندهی اطلاعات، قبل از ورود به حافظه دقت و سواس بیشتری نشان دهیم، بازیابی اطلاعات با سرعت، دقت و جامعیت بیشتر صورت خواهد گرفت.

نتیجه‌گیری: مطابق آنچه نتایج این بررسی نشان می‌دهد، اطلاع رسانی در جامعه، در وضعیت بسیار ضعیف و ناهماهنگی قرار دارد. و عوامل بسیار، از جمله: عدم سازماندهی مدارک موجود در کشور؛ عدم استفاده بهینه از امکانات مادی و معنوی و تجهیزاتی داخل کشور؛ ضعف نیروی انسانی و برنامه‌های آموزشی؛ نامتجانس بودن مدیریت؛ نبودن برنامه مدون و سیاست اطلاع رسانی؛ و نبودن ارگان تعیین وظایف و کنترل کننده فعالیتها، باعث ضعف حاکم بر سیستم اطلاع رسانی کشور است.

پیشنهادات زیر به منظور رفع کاستی‌ها، با توجه به موارد فوق توصیه گردیده است:

- ۱) تدوین سیاست بلند مدت، میان مدت، کوتاه مدت اطلاع رسانی کشور به وسیله گروههای کارشناسی و تصویب آن به وسیله شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای عالی تحقیقات یا هر نهاد دیگر.
- ۲) تشکیل انجمن علمی، به عنوان ناظر، کنترل کننده، هدایت کننده فعالیت‌های کتابداری و اطلاع رسانی.
- ۳) تشکیل گروههای کارشناسی، به منظور شناخت امکانات مادی و معنوی کتابخانه‌ها، مراکز اسناد و اطلاع رسانی به منظور تعیین وظایف در چارچوب سیاست کلی اطلاع رسانی کشور.
- ۴) تشکیل گروههای کارشناسی، به منظور شناخت امکانات جهانی و تکنولوژی‌های مناسب در امر اطلاع رسانی ایران.
- ۵) هدایت فعالیت‌های متفرق و ناهماهنگ، به سمت و سویی که امکان استفاده از منابع یکدیگر و اشتراک منابع را برای مراکز گوناگون به وجود آورد.
- ۶) ایجاد گروههای کارشناسی، به منظور ایجاد شرایط و امکانات ایجاد شبکه‌های اطلاع رسانی ملی، منطقه‌ای و جهانی.
- ۷) توجه به منابع داخل کشور، و اولویت‌گذاری برای سازماندهی و استفاده از این منابع عظیم اطلاعاتی، در مقابل استفاده بی‌رویه از منابع خارجی.

منابع و مأخذ:

- ۱- عبدالحسین آذرنگ، اطلاعات و ارتباطات (تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۰)، ص ۱۱۰.
- ۲- همان: ص ۱۱۰.
- ۳- برنامه پنج ساله اول جمهوری اسلامی ایران: بخش تحقیقات
- ۴- سعید اکبری نژاد "بررسی استفاده از سیستم کواستل در ایران" با تأکید بر سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران (پایان نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی، ۱۳۶۹) ص ۵۶.
- ۵- امان الله قنبری پور "بررسی سیستم‌های سخت افزاری و نرم افزاری موجود در کتابخانه‌های تهران"، (پایان نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی، ۱۳۷۰) ص ۷۷-۵۲.
- ۶- پیشین، ص ۴۴-۴۱.

---

*-متن سخنرانی ایراد شده در نخستین "سمینار بررسی نقش اطلاع رسانی در تحقیق و توسعه"